

0,1777

**ERZURUM KÜLTÜR EĞİTİM VAKFI YAYINEVİ**  
**THE PUBLISHING HOUSE OF ERZURUM CULTURE AND EDUCATION FOUNDATION**



# **EKEV AKADEMİ DERGİSİ**

## **EKEV ACADEMIC REVIEW**

**SOSYAL BİLİMLER**  
**SOCIAL SCIENCES**



Yıl  
Year **15**

Sayı  
Number **46**

Kış  
Winter **2011**

**İslam Hukukuna Göre  
Kadın ve Erkeğin Birarada Bulunması  
(İhtilât)**

Yasin KURBAN(\*)

**Özet:** Kadın ve İslâm'ın kadına bakışı hususu, güncelliğini yitirmeyen önemli tartışma konularından birisidir. Birbirleriyle evlenmelerinde dini bir sakınca olmayan erkek ve kadınların bir arada bulunmalarının, yani ihtilâtın yasak olup olmayışı da bu tartışmaların bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu makalede özellikle ihtilât konusu üzerinde durulacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** İslam hukuku, kadın ve erkek, bir arada bulunmak (ihtilat).

**According to Islamic Law the Coexistence of Men and Women**

**Abstract:** Islam's view of women is always hot topics and not losing its debate in a society. if men and women can marry in Islamic law there is a certain limitation how they communicate and play a role in a society. In this article we try to examine them.

**Key Words:** Islamic law, men and women, coexistence

(\*) Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniv. İİBF., Kamu Yönetimi Bölümü.  
(e-posta: y.kurban@alparslan.edu.tr)

### Giriş

Kadın ve İslâm'ın kadına bakışı hususu, güncelliğini yitirmeyen önemli tartışma konularından birisidir. Özellikle kadın-erkek eşitliği, kadının şahitliği, mirastan aldığı pay, çok eşlilik, tesettür gibi konular, tartışmaların odağını oluşturmaktadır. Birbirleriyle evlenmelerinde dini bir sakınca bulunmayan erkek ve kadının üçüncü kişilerin bulunmadığı ortamlarda bulunmalarının yani ihtilâtin yasak oluşu da bu tartışmaların bir bölümünü oluşturmaktadır.

Kadınlarla ilgili tartışmalar yeni değildir. Özellikle 1789 Fransız ihtilalinden sonra Avrupa'nın gündeminde kadın ve kadın hakları önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Fransız ihtilali sonrasına yapılan sözleşmelerde kadınlara da bir dizi haklar tanınmış ve onun toplumdaki statüsü yeniden düzenlenmiştir. Batı bir taraftan sanayileşmeyi gerçekleştirirken diğer taraftan toplumsal yaşama ilişkin önemli atılımlar atmıştır. Bu bağlamda Batı, modern yaşamın temellerini atıyor ve bunun yaparken de şüphesiz geleneği sorguluyor, tabuları yıkıyor ve önü alnamaz bir şekilde gelişmesini, büyümesini sürdürüyordu.

Buna mukabil İslam ülkelerinde bilhassa Osmanlı Devleti'nde gerileme süreci nihayet yıkılma noktasına doğru ilerliyordu. Şüphesiz Batı toplumlarının bu yükselişi karşısında İslam ülkelerinin gerilemesi Müslüman aydınlar arasında da yankı buluyor ve tartışmalara konu oluyordu. Çözüm sadedinde fikirler ileri sürülüyor, memleketin kurtuluşu için herkes bir takım teklifler öneriyordu. İleri sürülen bu düşünceler zamanın imkânları içerisinde çeşitli dergi ve gazetelerde tartışılıyordu. Genel olarak aydınlar batıcı ve muhafazakâr şeklinde temel iki gruba ayrılmıştı. Bir grup kadın konusunda İslâm'ı suçlarken, kadının haklarının İslam adına gasp edildiğini iddia ediyor; diğer grup ise gazete, dergi ve kaleme aldıkları eserlerde bunlara cevap vermeye çalışıyor, iddiaların asılsız olduğuna dair deliller getiriyorlardı. Bu durumu Şemsettin Sami'nin "Kadınlar" risalesini hazırlayan İsmail Doğan şöyle tespit etmektedir: "Kadın hareketleri Avrupa'da kendisini gösterdikten bir süre sonra Osmanlı Devleti içerisinde de taraftar bulmuş ve bu alanda çeşitli girişimler meydana gelmiştir. Özellikle meşrutiyet yıllarında ve sonrasında kadın hareketlerinde önemli bir atılım göze çarpmaktadır. Yayınlanan çeşitli kitap, dergi ve gazetelerde Osmanlı kadının yaşadığı zorluklar ve uğradığı haksızlıklar dile getirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yayınlanan en önemli dergiler arasında "Müdafa-i Hukuk-i Nisvân" Cemiyeti tarafından çıkarılan *Kadınlar Dünyası*, *İnsâniyet*, *Mehâsin*, *Demet ve Kadın* dergileri sayılabilir. Bunun yanında Baha Tevfik'in Fransız yazar Odet Lacquerre'den çevirdiği ve "İslamiyet ve Feminizm" adlı girişle yayınladığı *Feminizm* adlı kitap o dönem Osmanlı toplumunda kadın konusuna duyulan ilginin bir göstergesidir" (Sami, 1996: 5-6) Şüphesiz o dönemde yaşanan tartışmalar Şemsettin Sami ve Baha Tevfik'le sınırlı değildir (Sabri, 1994). Bununla birlikte İstanbul'un dışında da fikri bir hareketlilik söz konusudur (Caporal, 1982).

### I. Kavramsal Çerçeve

*İhtilât* kelimesi lügatte karışmak ve harmanlanmak, beraber olmak, arkadaşça ilişkileri olmak anlamlarına gelmektedir (Ebu Ceyb, 1988: 119; Şafak, 1992). Bu manalara ek olarak İbn Manzur suların birbirine karışması, ortaklık, zekâtan kaçınmak

için mesela develeri birbirine karıştırmak ve hanımıyla cimada bulunmak anlamlarını da vermekte ve uzun malumat sunmaktadır (İbn Manzur, 1990).

Bir fıkıh terimi olarak ihtilat, klasik fıkıh külliyatında sular bahsinde, “suların birbirine karışması” anlamında kullanılmıştır. Ancak bazı müellifler ihtilat kelimesini yabancı erkeklerle kadınların bir arada bulunmaları, aynı meclisi paylaşmaları anlamında kullanmışlardır (Zeydan 1993).<sup>1</sup> Diğer müellifler ise meseleyi hicab kelimesiyle izah etmişler, ihtilat kelimesini bu anlamıyla kullanmamışlardır.<sup>2</sup> Şüphesiz ki böyle bir yaklaşımda ihtilat probleminin genelde hicab ayeti olarak da bilinen Ahzâb Süresinin 53. ayeti yorumlanırken gündeme gelmiş olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Ancak vakıa her ne kadar hicab eksenli olsa da biz ihtilat terimini kullanmayı tercih ediyoruz. Zira hicab iki şeyi birbirinden ayırmaya yarayan her hangi bir perde anlamındadır (İ.A., 1964: (V) 473). Kur’ân’da da perde anlamında kullanılmıştır.<sup>3</sup> Mesela, “Cennet ehli ile cehennem ehli birbirinden bir perde ile ayrılacaktır”(el- Araf, 7/44) ayetinde duvar anlamındadır. Buradaki “el-A’râf” kelimesinin eşseslisi olarak ifade edilen kelime duvar ile tefsir edilmiştir (Taberi, 19988: (VIII), 126; Beydavi, 1988: (II), 326).

Yapılan bu açıklamalar ışığında ihtilat, “Yabancı erkeklerle kadınların aynı mecliste olmaları, bir arada bulunmaları” şeklinde tanımlanabilir. Diğer taraftan ihtilat kelimesi Kur’ân’da iyi ve kötü amelleri karıştırmak, yani hem iyi hemde kötü amel işlemek anlamında kullanılmıştır. “Münafıkların diğer bir kısmı da günahlarını itiraf ettiler. Bunlar iyi bir amelle kötü bir ameli karıştırmışlardır” (et-Tevbe, 9/102) buyrulmaktadır.

Görülüyor ki, ihtilat kelimesi, Kur’ân’da, katmak ve karıştırmak anlamında kullanılmıştır (el-En’âm, 6/142; Yunus, 10/24; el- Kehf, 18/54). İhtilatın tarifini yaparken, “yabancı kadın ve erkeklerin bir arada bulunması” ifadesine yer vermiştik. Burada geçen yabancı kelimesinden kasıt, evliliklerinde dini bir sakınca bulunmayan kimselerdir. Bilindiği gibi İslam Hukukunda, soy, süt, evlilik gibi akrabalık ilişkileri Kur’ân ve Sünnetin açıklamalarıyla, evliliğe mani durumlar olarak tespit edilmiştir. Bu duruma İslam Hukukunda “el-Muharremât” ismi verilmektedir. Muharremâtın temel unsurları Kur’ân’da şu şekilde yer almaktadır; “Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hayâsızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur. Size analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek ve kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütkız kardeşleriniz, eşlerinizin anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup himayenizde bulunan üvey kızlarınız haram kılınmıştır. Eğer analarıyla zifafa girmedinizse o kızlarla evlenmenizde bir günah yoktur. Öz oğullarınızın eşleriyle evlenmeniz ve iki kız kardeşi birlikte

<sup>1</sup> Zeydan yabancı erkeklerle kadınların aynı mecliste buluşmaları ve karışmaları anlamında meseleyi ihtilat terimiyle ele almıştır. Yine Mustafa Sabri, Mutahhari, Muhammed Fadlallah gibi alimler de ihtilat kelimesini kullanmışlardır.

<sup>2</sup> Meseleyi hicab kelimesiyle yorumlayan alimlerden bazıları şunlardır: Taberi, Beydavi, Alusi, İbn Aşur, İbnü'l-Arabi.

<sup>3</sup> el-Ahzab, 33/53.

nikâhlamanız haram kılındı. Ancak cahiliyet devrinde geçen müstesna. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir” (en- Nisa, 22-23).

Bunları maddeleştirecek olursak:

1. Babanın eşi, yani üvey anne
2. Anne. (Nine de buna dâhildir.)
3. Kız. (Torunları da içine alır.)
4. Kız kardeş, - öz veya üvey -.
5. Hala.
6. Teyze.
7. Erkek kardeşin çocukları (yeğenler)
8. Kız kardeşin çocukları (yeğenler)

Bu sekiz sınıf, birbirinin mahremidir ve birbirleriyle evlenmeleri ebediyen haramdır. Dolayısıyla, konumuz çerçevesinde bu sekiz sınıfın ihtilatında problem yoktur. Kişinin yeğeniyle ya da üvey kız kardeşiyle ihtilatında problemden söz edilemez.

9. Sütanne.

10. Süt kardeşler (Buhari, 1991: en-Nikah, 20,27,117; Müslim, 1992: er- Rada, 1, 2, 9, 12).

11. Kayınvalide.

12. Üvey kız.

13. Gelin.

14. Baldız.

Bu altı gruba da *hürmet-i musahara*<sup>4</sup> denilir. Ancak bunlar, ihtilat konusunda muharremat gibi değildirler. Zira, baldız ile yalnız kalma, mesela yeğen ile yalnız kalma gibi değildir. Ayrıca eşin hala ve teyzesi de baldız gibidir (Buhari,1991: en- Nikah, 27; Müslim, 1992: en- Nikah, 33).

Bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, bu on dört sınıfla evlenmek caiz değildir. O halde, bu on dört sınıfın dışında kalanlar, yabancı vasıflamasına muhatap olurlar. Zira İslam Hukuku açısından kişinin, hala ve teyzesiyle ihtilatında problem olmazken, bu on dört sınıfın dışında kalanların ihtilatında, tesettür, maruf konuşma gibi bazı kurallara uyulması zorunludur.<sup>5</sup> Çünkü bu kişiler yabancıdırlar. Normalde amcaoğlu ile amcakızı akraba iken, ihtilat çerçevesinde hukuken yabancı olmaktadır. Dolayısıyla

<sup>4</sup> Hürmet-i Musahara: Hısımlıktan meydana gelen haramlık demektir

<sup>5</sup> İlerde geleceği gibi, bu on dört sınıfın dışında kalan ve evlenmeleri meşru olan erkek ve kadınların ihtilatında tesettür, maruf konuşma, sakın ve ağırbaşlı bir tavır takınma gibi bir takım şartlar ileri sürülmüştür.

akrabalıktan dolayı ya da sosyal münasebetlerle ihtilat gerçekleşmesi halinde daha sonra değineceğimiz bir takım kurallara uymak durumunda olacaklardır.

## II. İhtilât - Halvet Ayrımı

İhtilat ile halvet özellikle bizim toplumumuzda karıştırılmakta, yanlış anlaşılmaktadır. İhtilat yabancı erkek ve kadınların bir arada bulunmaları iken halvet, evli olmayan ve aralarında devamlı bir evlenme engeli bulunmayan bir erkekle kadının başkalarının giriş ve görüşüne açık olmayan kapalı bir mekânda baş başa kalmasıdır.

Halvet İslam'ın onaylamadığı bir davranış şeklidir. Peygamberimiz bir hadiste "Bir erkek bir başka kadınla bir arada kalırsa onların üçüncüsü şeytandır" (Tirmizi, "t.y.": Rada, 16) buyurmaktadır. Başka bir hadiste ise "Ashabım! Yanında mahremi bulunmaksızın kadınların yanına girmekten sakınız... Onlarla halvet ölümdür" (Buhari, 1991: en- Nikah, 27; Müslim, 1992: es- Selam, 20) buyurmak suretiyle bu durumu beyan etmişlerdir.

İslam âlimleri bir koruma tedbiri olarak bu yasaklamanın kapsamı, derecesi ve amacı üzerinde farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nikâh akdinden sonra ve birleşmeden önce kadın ve erkeğin baş başa kalmasını ifade eden bir fıkhi terim olarak halvet, sahih ve fasid diye iki kısma ayrılır. Sahih halvetin gerçekleşmesi için, nikâh akdinden sonra vuku bulması ve birleşmeye engel bir durumun olmaması gerekir. İzinsiz girilemeyen ve kapalı bütün mekânlar sahih halvete mahal olabilir. Fasid halvet ise sahih halvet için sayılan bu vasıfların herhangi birinin ihlali durumunda söz konusu olur (Abdullah, 1984: 140; Çeker, 384). Hukuki bir hüküm doğurmaz, müeyyidesi ahlakidir. Görülmektedir ki halvet, gerek sahih olsun ve gerekse fasid olsun ihtilatla ilişkili değildir. Halvette iki kişinin yalnız kalmaları söz konusu iken ihtilatla ikiden fazla yabancı erkek ve kadının birbirine karışması, bir arada bulunmaları söz konusudur. Nikâh akdi olmayan iki kişinin yalnız kalması fasid bir halvet olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki böyle bir baş başa kalmanın haramlığı yukarıda zikri geçen hadislerin beyanı ile açıktır.

## III. İhtilattan Kaçınmanın Dayandığı Deliller ve Yorumları

İhtilattan kaçınmanın dayandığı temel delil *hicab ayeti* olarak da bilinen Ahzab Suresi 53. ayettir. Ancak daha önce vurguladığımız gibi ihtilat, yabancı erkek ve kadınların birbirine karışması ve aynı meclisi paylaşmalarıdır. Dolayısıyla aynı meclisi paylaşmak ya da karışmak, diğer başka fiilleri de beraberinde getirmektedir. Bir arada bulunmanın bakmayı, konuşmayı ve tesettürü içermesi tabidir. Binaenaleyh ihtilattan kaçınmaya mesnet teşkil eden delillerden bir kısmı da zikri geçen fiillerle ilgili ayetlerdir. Bunlar, Ahzab 32, Nur 30-31. ayetleridir. Bu deliller ileride ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir. Kaldı ki, ihtilatın bu girift yapısı beraberinde şu sorularında cevaplanmasını zorunlu kılmaktadır:

- Kadının her tarafı avret midir?
- Kadının sesi haram mıdır?
- İhtilat halinde uyulması gerekli olan kurallar nelerdir?
- Tesettür nasıl olmalıdır?

Özellikle ülkemizde yapılan çalışmalarda bilhassa kadının toplumsal statüsü ve tesettür konuları ziyadesiyle işlendiği için bu konulara fazla değinmeyeceğiz.

İhtilattan sakınmaya dair ilk delil Ahzab suresinde yer alan ve hicab ayeti olarak da bilinen 53. ayettir. Söz konusu ayet şöyledir: “Ey inananlar! Peygamberin evlerine yemeğe çağrılmaksızın vakitli vakitsiz girmeyin; fakat davet edilerseniz girin ve yemeği yiyince dağılın, sohbet etmek içinde girip oturmayın. Bu haliniz peygamberi üzüyor, o da size bir şey söylemeye çekiniyordu. Allah gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamberin eşlerinden bir şey isteyeceğinizde onu perde arkasından isteyin. Bu sayede sizin gönüllerinizde onların gönülleri de daha temiz kalır. Bundan sonra ne Allah’ın Peygamberini üzmeniz ve ne de onun eşlerini nikâhlamanız asla caiz değildir. Doğrusu bu Allah katında büyük bir günahtır.” Bu ayeti kerime yabancıların Hz. Peygamber’in evine girip çıkarken uymaları gereken kuralları ortaya koymaktadır. Özellikle “Peygamber’in eşlerinden bir şey istediğimiz zaman perde arkasından isteyin” ifadeleri dikkat çekicidir. İlk döneme yakın yazılmış tefsirlerin başında gelen *Camii’l-Beyân*’da, hicab hükmünün her ne kadar Hz. Peygamber’in ailesine mahsus olsa da; bütün müminleri ve onların eşlerini de kapsadığı ifade edilmiştir. Bu meyanda delilleri sıralayan Taberî “Peygamber’de sizin için güzel örnekler vardır” ayetinden hareketle Müminlerin Peygamberi örnek alıp, ona tabi olmaları gerektiğini ifade etmektedir (Taberî, 1988: (VII), 167).

Uslucüler ise buradaki hitabın müminleri kapsamadığı ancak “şer’î örf” açısından bütün Müminlere şamil olduğu kanaatine varmışlardır (Hudari, 1969: 167). Bu ayetin yorumlarından biri de kadının sesinin ve bedeninin avret olduğu dolayısıyla ihtilatın caiz olmadığıdır. Bu hususta İbnü’l-Arabî, kadının sesinin ve bedeninin avret olduğunu ve ihtilatın caiz olmadığını söylemektedir. Ancak sosyal realiteden hareket ederek şahitlik, tedavi vb. hallerde kadınlarla erkeklerin bir arada bulunmalarında sakınca olmadığını belirtmektedir (İbnü’l-Arabî, “t.y.”: (III), 1579) Çağdaş müelliflerden Sabuni ise Peygamberin eşleriyle ilgili bir hüküm koyuldu ise diğer Müminlerin eşlerini de kapsayacağı ve bunun bir tekid konusu olacağı görüşündedir (es- Sabuni, (II), 351). Değişen şartları ve sürekli gelişmekte olan toplumu dikkate alan İbn Aşur da ayette geçen hükümlerin bütün Müminleri kapsadığını söylemektedir. Bu düşüncesini diğer Mümin kadınların Peygamberin eşlerine tabi olarak ama örf ve adetlerine göre farklı tutum sergiledikleri düşüncesiyle desteklemektedir. Ona göre bu ayetteki hükümlerin Müslüman kadınlar üzerindeki yansımaları örf ve âdete göre olmuştur (İbn Aşur, “t.y.”: (XXII), 92).

Meseleyi ihtilat terimiyle ele alan Zeydân konuyu haram fiiller içerisinde değerlendirmekte, yabancı kadın ve erkeklerin ihtilatının caiz olmadığını söylemektedir. Ancak Zeydan’da toplumsal ihtiyaçları dikkate alarak şahitlik, savaşlarda geri hizmet gibi durumları istisna etmektedir. Zeydan’a göre ihtilat caiz olmamakla beraber zaruret ve ihtiyaç halleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Satış akitlerinde, mahkemelerde, mali konularda şahitlik etmelerinde, pazarların denetlenmesinde (Aktan, 1996: 263-4), kocanın bulunduğu bir mecliste misafirlere hizmet edip onlarla beraber yemek yenilmesinde, ulaşım vasıtalarında, savaşlarda geri hizmetlerde, sohbet ve vaazların dinlenmesinde birbirine yabancı olan erkek ve kadınların bir araya gelmelerinde bir sakınca söz konusu değildir (Zeydan, 1993: (III), 426). Kocanın bulunduğu ortamlarda eşin hizmet edebileceğine dair delillerden biri, Ebû Üseyd Mâlik b. Rebî’a’nın eşinin,

evlendiği akşam Efendimizinde bulunduğu bir guruba hizmet ettiğini anlatan rivayettir. (el-Aynî, 1982, XX, 164; İbn Hacer, 1996, IX, 251.). Ancak Nevevi bu ayetin hicab ayetinden sonra olduğunu kaydetmektedir. (en-Nevevî, el-Minhâc, XIII, 177.)

Süleyman Ateş perde arkasından bir şey istemenin ihtilata değil Peygamber hanımlarının üstü başı açık bir vaziyette yakalanmalarına bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Ayette ihtilatın caiz olmadığına dair herhangi bir şey yoktur; zaten ayette Peygamberin evine giriş ve çıkışları düzenlemek için nazil olmuştur demektir. Süleyman Ateş'e göre ihtilat caizdir ancak art niyet olmamalıdır (Ateş, VII, 194). Öyle anlaşılmaktadır ki Süleyman Ateş meseleye kadın ile erkek dünyalarının birbirinden ayrılmadığı tezinden hareketle yaklaşmakta ve adeta problemi insan psikolojisi şeklinde ele almaktadır. Zira "art niyet olmadıktan sonra yabancı erkek ve kadınların ihtilatında problem yoktur" (Ateş, XI, 184). ifadesi buna işaret etmektedir. Süleyman Ateş'in bu yaklaşımının sübjektif olduğu söylenebilir. Çünkü art niyet her zaman tespit edilebilen bir durum değildir.

Salih Akdemir ise şunları ifade etmektedir: "Haremlik ve selamlığa delil olarak getirilen Ahzab suresi 53. ayetin Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili olduğu açıktır. "Peygamberin hanımlarından bir şey isteyeceğiniz zaman perde arkasında isteyin, böyle davranmak gerek sizin için gerekse onların kalpleri için temiz bir yoldur." Doğrudan doğruya Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili bir ayetin bütün bir topluma mal edilmesi yanlıştır. Zira Kur'an bu iki cinsin bir arada bulunmasını, iyiliği emredip kötülükten alkoymasını emretmektedir (Akdemir, 1997: 257). Kadının toplumdan soyutlanmasına karşı çıkan Akdemir, "kadını böylesine toplum hayatından soyutlayan bir hukukun asrın ihtiyaçlarına cevap verdiği hiç söylenebilir mi?" (Akdemir, 1997: 254) demektir. Devamla Akdemir hicab ayetinin tarih boyunca yanlış yorumlandığını Tevbe suresinin 71. ayetinin bu iki cinsin adab-ı muâşerât ve iffet kaidelerine uymak kaydıyla "Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alkoymazlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."- sürekli bir dayanışma içinde bulunmalarının gereği üzerinde durmaktadır. Ancak kadını sadece bir cinsellik unsuru olarak gören bir zihniyetin Kur'an-ı Kerim'in hedeflerini kavraması beklenemez. İşte fitneye yol açacağı endişesiyle kadın sürekli olarak perde arkasına gizlenmiş ve böylece toplumdan soyutlanmıştır. Kadın-erkek işbirliği söz konusu olmayınca toplum kendinden beklenen gelişmeyi gösterememiştir (Akdemir, 1997: 255).

Yaşar Nuri Öztürk (1997:526) de Ahzab suresi 53. ayetin Peygamberin eşlerine yönelik olduğunu vurgulamaktadır. Said Şimşek (1993: 43) de aynı paralelde kanaat belirtmektedir. Ancak burada dikkatlerden kaçırılmaması gereken nokta Hz. Peygamberin eşlerine yönelik olsa da bu hükmün Mümin kadınları da kapsayacağıdır. Zira konuya Kuran'ın bütünlüğü içinde yaklaşıldığında, sebepler hususi olsa da, hükmün umumi olması yani geneli kapsaması prensibi, bu görüşlere dikkatle yaklaşılması gerektiğini ortaya koyar.

"Kadına Dinin Verdığını Fazla Bulanlar" adıyla bir makale yayınlayan Mehmet Said Hatiboğlu, konumuz çerçevesinde şunları ifade etmektedir. "Bilindiği üzere Hz.



Peygamber devrinde kadınlar medeni ölçüler içinde kalmış kadın-erkek ilişkilerinde hiçbir kısıtlayıcı tesiri olmamıştır. Müslüman hanımlar peygamberleriyle serbestçe görüşebildikleri gibi, kendisinin idari halefleri olan ilk halifelerde aynı davranışı göstermişlerdir. Mesela kadınlar ile erkeklerin karşılıklı selamlaşmaları İslam terbiyesi gereği idi. Buhari'nin *el-Edebü'l-Müfred*'inde Hasan Basri şu tespiti yapıyor. Kadınlar erkeklere selam verirlerdi. Mesela kadınlarla erkeklerin birlikte namaz abdesti almalarında mahzur görülüyordu. Hilafetin son senesinde Hz. Ömer, ordudan kendisine haber getiren bir Müslümanı evinde kabul ediyor, yemek hazırlıyor ve kendi hanımını kendileriyle birlikte yemesi için sofraya davet edebiliyordu. Camide olsun sokakta olsun Hz. Ömer gibi bir zata hanımlar gayet sert tepkiler yöneltebiliyor ve bu büyük insan onların haklı görüşlerini kabul etmekte tereddüt etmiyor, kendi fikrinden dönabiliyordu”(Hatiboğlu, 2000: 8). Devamla Hatiboğlu “Vaktiyle kadınlar mescitlerde erkeklerle birlikte otururlardı, fakat şimdi kadının bir tek parmağı bile fitnedir” (Hanbel, “ty”: 145) rivayetini vermekte ve 8. asırda Sünnî dünyanın en büyük muhaddisleri arkadaşlarının hanımlarını ziyarette hiç bir mahzur görmüyorlardı demek suretiyle konuya bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu konuda birçok hadis uydurulduğunu vurgulayan Hatiboğlu o dönemdeki fitne söyleminin ulaştığı merhaleyi şu sözleriyle ifade etmektedir: “Ne var ki, ilk asırlarda tohumları atılan sosyal çalkantıların, fitne tehlikelerinin kadınları sarmasından korkan erkek takımı, onları duvarların arkasına hapsedmeyi çare zannettiler ve bu sakat düşüncelerini tatbik ettirebilmek için de Hz. Peygamber adına konuşmayı metot edindiler. Zira Kur’ân-ı Kerim’e işlerine yarayacak ayet eklemek ellerinden gelmiyordu” (Hatiboğlu, 2000: 9).

Hayreddin Karaman ise, hicab ayetinin yorumunda toplumun yaşadığı sosyal, siyasi ve ekonomik şartların göz önünde bulundurulması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Erkek ve kadınların iffet ölçüleri içerisinde beşeri faaliyet sahasında beraber rol alabileceklerini ifade etmektedir (Karaman, 1997: 271). Karaman’ın başka bir eserinde gösterdiği yaklaşım insan psikolojisiyle ilgilidir. Kız-erkek serbestliğinin azgınlığı azaltacağı savının yanlış olduğuna, İslam’ın ihtilata hor bakmadığına dikkat çekmek ve belki sınırlara riayeti gerekli görmektedir. Karaman, kadının erkeklerle beraber bulunması konusunda şunları söylemektedir: “İslam, kadın-erkek ilişkilerini sınırlamakla beraber kadını dört duvar arasına hapsedmemiştir. İslam’ın ilk devirlerinden beri Müslüman kadınların savaşa katıldıklarını biliyoruz. Ayrıca Rasulullah eşi Sevde’ye “Allah ihtiyaçlarınız için evden çıkmanıza izin vermiştir” (Buhari, 1991: en-Nikah, 115) ve ümmetine hitaben “Allah’ın kadınlarını Allah’ın mescitlerine gitmekten men etmeyin” (Buhari, 1991: Kitabı’s-Salah, 136, Buhari, Kitabı’l-Cum’a, 13) buyurarak kadınların ilim, alış-veriş, düğün, ibadet gibi meşru sebeplerle dışarı çıkabileceklerini ifade buyurmuştur. Kadın ve erkeklerin küçük yaştan itibaren beraber bulunmaları ve serbest ilişki içinde yetişmelerinin saldırganlığı azaltacağı ve bir takım komplekslerin doğmasını önleyeceği nazariyesi İslami toplumlar için geçerli değildir. Diğer toplumlar arasında da gerçeğin hayale uymadığı aşikardır. Bu sebeple İslam kız-erkek beraberliğini serbest bırakmamış, kayıt ve şartlara tabi kılmıştır. Bir Müslüman’ın evine akrabası dışında kalan dost ve arkadaşlarının gelmesi tabidir. Bu durumda kadın ve erkeklerin beraber olması ve evin kız ve kadınının misafirlere hizmet etmesi bahis mevzuu olabilir. Ashabı kiramdan Ebu Useyd evlenirken zifaf gecesi Hz. Peygamber’i ve dostlarını davet etmiş fakat onlar için yemek hazırlamamış bir şey de ikram edememişti. Ancak eşi (gelin) geceden bir taş kabın

içinde hurma ıslatmış, Hz. Peygamber yemeği bitirince bunu ezip sulandırmış ve misafirlere ikram etmişti (Buhari, 1991: en-Nikah, 77; Müslim, 1992: el- Eşribe, 86). İbn Hacer, Aynî gibi şarihlerin işaret ettiği üzere bu hadis-i şerif ve benzerlerinden şu netice çıkarılmıştır. Kadın kocanın arkadaşlarına hizmet edebilir. Ancak bu durumda tesettüre riayet etmesi, tarafların kötü duygulara kapılmaktan emin olmaları, tahrik edici davranışlardan kaçınmaları şarttır (Karaman, 1999: 109-111). Karaman'ın ifade ettiği "tarafların kötü duygulara kapılmaktan emin olmaları" ifadesi, ihtilat çerçevesinde daha önce zikri geçen Süleyman Ateş'in "cinsi temayül olmamalıdır" şartıyla paralellik arz etmektedir. Her iki şartında kolay bir şekilde tespit edilebilecek ve dahası emin olunabilecek durumlar olmadığı ortadadır. Ayrıca "Tesettüre riayet edilmesi" şartı söz konusu ihtilatın evde gerçekleşmesi halinde, tesettürün bir ev elbisesiyle mi yoksa manto vb. ile mi sağlanacağı sorusunu akla getirebilir. Bilindiği gibi İslam'ın tesettür emriyle güttüğü maksat kadının vücut hatlarının belli edilmemesidir. Diğer bir ifadeyle kadının cinselliğini ön plana çıkarmamasıdır. Kanaatimizce esas olan bu hususun sağlanmasıdır. Bu, bir geniş ev elbisesiyle sağlanabileceği gibi manto vb. ile de sağlanabilir. Bu kişilere bırakılmış bir durumdur. Devamla Karaman şu ifadelere yer vermektedir: "Evin dar olması, ancak bir odanın ısıtılmış bulunması,<sup>6</sup> bir büyüğün sohbetinden kadınların da faydalanmalarını sağlamak gibi durumlarda -şartlara riayet edilerek- kadınlar erkeklerle beraber oturabilirler. Bu durumlarında dışında ayrı oturmak daha uygundur (Karaman, 1999: 111).

Bu konuda Şii âlimlerinden Mutahhari ise meseleye önce örtünme felsefesinden başlamakta ve "hicab" kelimesini incelemektedir. Mutahhari şunları kaydediyor: "Bu konuda görüşümüzü ifade etmeden önce bir noktayı hatırlamamız gerekiyor. Asrımızda kadının örtünmesi anlamına gelen hicab kelimesinin lügat manası nedir? Hicab kelimesi hem örtünmek hem de perde engel anlamına gelir. Daha çok perde anlamına gelir. Perde örtünme vesilesi olduğundan hicab kelimesi de bunun örtünme anlamını verir, ancak lügatın aslına bakılırsa her örtünme hicab değildir. Örtünme sadece yüzü perde arkasında tutması halinde hicab olarak adlandırılır. Kur'ân-ı Kerim Süleyman kıssasında güneşin batışını da böyle tasvir etmektedir (Mutahhari, 1987: 57-58). Hicabın örtünme değil perde anlamında kullanıldığını vurgulayan Mutahhari, İbni Haldun'un da hicab kelimesini perde anlamında kullandığına işaret etmektedir. Devamla Mutahhari: "Hicab kelimesinin kadının örtünmesi konusunda kullanılışı nispeten yeni bir şeydir. Eski devirlerde özellikle fakihlerin tabirinde örtünme anlamına gelen setr (tesettür) kelimesi geçmektedir. Namaz konusunda olsun, nikah konusunda olsun bu konuya değinen fakihler hicab kelimesi için setr kelimesinden faydalanmışlardır. Keşke bu kelime değişmeseydi ve biz sürekli olarak bu kelimeyi (setr) örtünme yerine kullansaydık. Çünkü belirttiğimiz gibi hicab kelimesinin yaygın lügat manası perdedir ve eğer örtünme konusunda kullanılırsa kadının perde arkasında bulunması anlamına gelir. İşte bu nedenledir ki, birçoğu İslam'ın kadının perde arkasında bulunmasını, evinde mahpus olmasını ve dışarı çıkmamasını istediğini zannetmişlerdir" (Mutahhari, 1987: 59) demektedir.

<sup>6</sup> Kışları sert geçen yerlerde sobalı evler dikkate alınarak ifade edilmiştir.

Bununla birlikte Mutahhari ayetin her ne kadar Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik olsa da diğer müminleri de bağladığını vurgulamaktadır. Zira eserin başka bir bölümünde şunları kaydediyor: "Kadınların İslami sınırlara uyarak örtündükleri bir durumda, kadın ve erkeklerin her ikisinin de katıldıkları meclis veya sınıflarda karışık oturmaları mı yoksa ayrı ayrı bölümlerde oturmaları mı gerekir sorusuna verilecek cevap elbette ayrı ayrı bölümlerde oturmaları daha iyidir olacaktır. Genel olarak zorunlu esas ve ihtiyaçları dikkate almalıyız ve bu şer'i izni bahane ederek yabancı kadın ve erkeklerin aralarındaki perdeyi kaldırmaya kalkışmamalı kadın-erkek ilişkilerinde öne çıkacak tehlikeyi unutmamalıyız. Yine bilmeliyiz ki, hiçbir içgüdü cinsi güdü kadar hassas ve başkaldırıcı değildir. Yabancı kadın ve erkeklerin zorluk ve huzursuzluğa yol açmaması şartıyla mümkün olduğunda birbirinden uzak durmalarını öğütleyen İslam işte bu psikolojik prensibi temel almaktadır. Psikoloji ve psikiyatri ilimleri bu görüşleri doğrularken, tarih ve hikayelerden de şunu anlamalıyız ki, çok kez anlık karşılıklı bakışlar aile yuvasının yıkılmasına yol açmıştır. İnsanın bütün günahlar karşısında sahip olduğu iman ve takva gücüne yaslanarak kendini günahlardan koruması mümkün olmakla beraber cinsi güdülerden kaynaklanan günahlar konusunda bu geçerli değildir (Mutahhari, 1987: 164).

Mutahhari'nin psikoloji konusunda öne çıkardığı düşünce kız erkek serbestliği konusunda az önce düşüncelerine yer verdiğimiz Karaman'la paralellik arz etmektedir. Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, Mutahhari de ihtilata cevaz vermeyenler arasında yer almakta ve o, meseleye ihtiyatlı yaklaşmaktadır. Bilhassa tesettüre riayet edilmesi halinde ihtilatın caiz olacağı düşüncesine atfen şer'i izni bahane ederek ihtilata serbest bırakamayız demekle güvensizlik ve fitne ortamına şiddetle vurgu yapmaktadır.

Bu konuda özellikle kadın eksenli ayetlerin yorumunda sosyo kültürel çevrenin rolünü inceleyen İbrahim Karşı'nın da görüşlerine yer vermek istiyoruz. Hicab ayetiyle ilgili yorumları değerlendiren Karşı, şunları söylemektedir: "Görüldüğü gibi hicabla ilgili ayetin daha ziyade Hz. Peygamber'in aile hayatına özgü bir hükmü içerdiği ve diğer müminleri kapsamadığı şeklinde bir görüş ileri sürülmektedir. Esas itibarıyla diğer müminlerin de bu hükümden alacağı dersler olmakla beraber söz konusu yaklaşımın isabetli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu yorum tarzını bir başka şekilde izah etmek de mümkündür. Şöyle ki tarihte haremlik-selamlık uygulaması bu ayete dayandırılıyordu. Bu ise kadın ve erkek dünyalarının mümkün olduğu ölçüde birbirinden ayrı tutulması ve farklı mekânlarda hayati faaliyetlerini yürütmeleri anlamına geliyordu. Bu anlayışın da modern hayatın gerçekleriyle uyum sağlamadığı bilinen bir hakikattir. Çünkü yaşanan hayat kadın ve erkeğin birbirinden teoriye ilişkin geleneksel uygulama biçimlerini ortadan kaldırıyor bunun yerine her iki cinsin hayati fonksiyonlarını beraberce yürütmelerini öngörüyordu. Modern yorumcunun yaşadığı bu realiteyi görmemezlikten gelmesi mümkün değildi. Ancak dini hayatın sürdürülebilmesi için de terk edilmemesi gereken bir takım ahlaki değerler söz konusu idi. Dolayısıyla o, yaşanan pratik hayatla teori diyebileceğimiz bu dini değerlerin arasını şu şekilde uzlaştırıyordu. Erkek ve kadın cinsleri adab-ı muâşeret ve iffet ölçüleri çerçevesinde beşeri faaliyet alanlarının bütününde hayati fonksiyonlarını beraberce yürütebilir. Hatta bu ruhsat olmanın ötesinde toplumun yaşadığı sosyal, siyasi ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurulduğunda bir gereklilik de arz etmektedir" (Karşı, 1999: 145-6).

Daha önce işaret ettiğimiz gibi bu yönde bir yaklaşım tarzını Hayreddin Karaman da benimsemektedir. Devamla Karşlı şöyle der: “Modern yorumcuların pratik hayata ters düşen şekli yönü göz ardı etmekle beraber “ıffet ve adaba” vurgu yaparak daha ziyade ferdi ahlaki ön plana çıkarmaktadır. Bu suretle dini nasla, yaşanan hayat bir anlamda uzlaştırılmış olmaktadır” Karşlı, 1999: 146).

Özellikle Karşlı'nın vurguladığı yaşanan hayatla dini nasların uzlaştırılması düşüncesi oldukça dikkat çekicidir. Tarih boyunca bilhassa kadın eksenli ayetlerin yorumunda bu çizginin yakalandığı söylemek zordur.

Musa Carullah'da konuyla ilgili kendi dönemi için ilginç bir tespit yapmaktadır: “Mısır, Hicaz ve Suriye gibi yerlerde hicabın hiçbir pratik değeri kalmadıysa da teorik boyutu bütün şark toplumlarında tartışılmaya devam etmektedir” (Carullah, 1999: 32). 1916'lı yıllarda yapılan bu tespitin geçerliliği tartışılır. Kanaatimizce Carullah'ın yaptığı bu tespit abartılıdır. Hicaba yaygın kullanımıyla “yüz perdesi” anlamını yükleyen Carullah, yüz perdesi hakkında “Bedevi Arapların Lügat Defteri” başlığı altında sekiz şekil tarif etmekte ve bunu Arap şiirlerinden *istinca* etmek suretiyle de desteklemektedir (Carullah, 1999: 34). Kadim medeniyetlerin hepsinde hicabın olduğunu ve hicabın bütün semavi dinler tarafından kabul edildiğini vurgulayan Carullah, hicabın çağın medeniyet derecesine, zamanın önceliklerine, mekanın hallerine, ümmetin adetlerine, tabiatlarına, çeşitli durumların gereklerine ve özelliklerine göre değişebilen “ahkam-ı vifakiye”<sup>7</sup> cinsinden olduğunu savunmaktadır. “Namusun korunması, İslam'ın zorunlu gördüğü maksatlardandır. Her insanın ırzı ve namusu hayatı kadar masün ve mukaddesdir. Ancak yüz perdesi ahkam-ı vifakiyedendir. Yüz perdesi, yerine getirilmesi gereken bir maksadın vesilesi olmak üzere ümmetin edebi muhafaza gayretine göre sadece Araplarda kabul edilmiş bir şiar idi. İslam bu güzel adeti ta'dil ederek tamamlamış oldu” diyen Carullah hicabı, sadece Araplara mahsus bir adetin ta'dili şeklinde anlamaktadır. Hicabın kadınların hukuklarına ait olduğunu söyleyen Carullah şu ifadelere yer verir: “Kur'ân-ı Kerim'de bir kaç yerde zikredilen hicab –ister açık olsun ister kapalı– hiç biri bizce bilinen anlamı ile maddi hicabdan ibaret değildir. Kur'ân-ı Kerim ayet-i kerimelerine göre meşru kılınan hicabın bu nev'i hatunların yüzlerine ve vücutlarına ait değil, bilakis hürmetlerine ve hukuklarına aittir. Bu hicab maddi hicab değil, bilakis hürmet hicabı, şeref ridası ve ismet şiarıdır” (Carullah, 1999: 38).

Carullah ihtilatla ilgili şunları söylemektedir: “İslam, hatunları güçleri nispetinde bilgi elde etmekten ve sanat öğrenmekten men etmemiştir. Ayrıca dünyevi muamelelerde ve her türlü tasarrufta kadın ile erkeği hukuk önünde eşit kabul etmiştir. Birbirine yabancı olan erkek ve kadınların yalnız kalmalarını yasaklaması, hatunları töhmetten erkekleri ise muhtemel bir masiyetten korumak içindir. Ancak halvetten başka bir de ihtilat, yani kadın ve erkeklerin aynı meclislerde bulunması meselesi vardır. Cemiyetlerde, törenlerde, edebi toplantılarda kadınlar ve erkekler birlikte bulunurlar. Bu mesele de iki görüş ortaya çıkmıştır. Bazılarına göre “erkekle kadının ayrılması

<sup>7</sup> Ahkam-ı Vifakiye: Zamana göre değişebilen hükümler demektir. Hiçbir şart ve zamanda değişme kabul etmeyen hükümler ise Ahkam-ı Asliyye olarak isimlendirilir.

anlamında” hicab zararlıdır. Hatunları ilim ve marifetten alıkoyar; faydasızdır. Zira hatunda kötülüğe meyil varsa hicab fayda vermez, fitne ve fesadı ortadan kaldırmaz. Binaenaleyh hicab yerine her iki tarafı terbiye etmek, izzeti nefislerini artırmak ve ahlaklarını güzelleştirmek kâfidir. Diğer bazılarına göre ise hicab ahlaki korur, ırz ve namusu muhafaza eder. Fitne ve fesadı tam olarak değilse de mümkün olduğu kadar ortadan kaldırır. Aile ilişkilerinde ve çocuk terbiyesinde hatunların vakitlerini bereketli eder, evlilik ve nikâh ilişkilerini artırır, gayri meşru birliktelikleri yok eder” (Carullah, 1999: 119).

Görüldüğü gibi Carullah, ihtilatı hicab ve tarafların eğitimi ile caiz görmektedir. Ancak onun “bu tür meseleleri halletmek için kitap sayfalarını mütaala etmekten çok, hayat sayfalarına göz atmak gerekir” sözü yaşanan realiteye dikkat çekmesi açısından oldukça önemlidir. Carullah ihtilat çerçevesinde abartılı olmayan hicabın ve eğitimin altını çizmektedir.

Faruk Beşer ise, dayı, teyze, amca oğlu ile ailece oturabilir miyiz? sorusuna şu cevabı vermektedir: “Amca oğlu kadın için mahrem sayılmadığından ziyenelerini onun yanında açamayacağı anlaşılır. Ama ziyet ve ziyet yerlerini Ahzab 59. (cilbab ayeti) gereği, tesettürlü olmak kaydıyla, kadınların, erkeklerin yanında halvet de değillerse, oturamayacaklarını söyleyen bir nass yoktur. Ama bu yine de *kötü duygulara sebep olmuyorsa* kaydına bağlanmış, her yönüyle cazip ve latif bir varlık olan kadında koku, teberrüc (süs) vb. bulunmaması şartıyla caiz görülmüştür. Bunların yanında ayette tespit edilen çok önemli bir nokta da: kadının sesiyle dahi dikkat çekecek bir tavır almasının, nazı neşe ile kadını, kırılı döküle konuşmasının, mahremi olmayanlar yanında haram olmasının. Çünkü böyle bir ses hasta kalpleri tahrik edebilir (el- Ahzab, 33/32). Bütün bunlara riayet edildikten sonra kadının, yanında yakınları varken, yabancılarla aynı sofrada yemek dahi yiyeceğine fetva verilmiştir. Ancak buna gerek olup olmadığı ayrı bir konu olduğu gibi, takvaya uygun olan da elbette tabiiği aşmayan “haremlik-selamlık” uygulamasıdır denilebilir” (Beşer, 1993: 164).

İhtilatla ilgili değerlendirmemize geçmeden önce bir konuyu daha ifade etmek istiyoruz. Çalışmamızın başında ifade ettiğimiz gibi, ihtilat beraberinde bakmak, konuşmak vb. bir takım fiilleri de getirmektedir. Acaba ihtilat halinde İslam Hukuku açısından bu fiiller nasıl değerlendirilmelidir?

#### IV. Bakışlar ve Kadının Sesi

İslam her konuda olduğu gibi kadın-erkek münasebetlerinde belli sınırlar koymuş ve bu sınırların aşılmasını emretmiştir. Kadın ve erkeğin yaratılışları gereği bu tür münasebetlerinde birbirlerine karşı duyacakları cinsel arzular dikkate alınmadan ortaya konan hükümlerin pratik kıymeti yoktur. Şüphesiz ki İslam, kişinin dünya hayatını düzenler, onu Allah’ın istediği bir kul olmaya doğru kılavuzlar.

İnsan tek boyutlu bir varlık değildir. Onda görülen en temel içsel özelliklerin başında dişilik ve erkeklik temayülleri gelir ( Fadlallah, 1997: 64). Bu temayülleri dikkate alan İslam, adeta sedd-ü zerayı cinsinden kabul edebileceğimiz hükümler ortaya koymuştur. Bunlar:

- Harama bakmama (bakışların çevrilmesi)
- İşveli konuşmama (sesini değiştirme vb. yollarla tahrik edici tarzda konuşma)
- Maruf konuşma (konuşmanın içeriğinin maruf olması) olarak özetlenebilir.

Nur suresinde "Mümin erkeklere söyle gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha temizdir (en- Nur, 24/30) buyrulmaktadır. Erkekler için bu hitap şüphesiz kadınlara da yöneltilmektedir. "Mümin kadınlara da söyle gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar" (Nur, 24/31).

Görülmektedir ki, ister ihtilat halinde isterse normal bir durumda olsun Müslüman erkek ve kadının görevi, harama bakmamaktır. Bakması halinde de davetkâr ve cüretkâr bakışlarla karşı tarafı rahatsız etmemektir. Binaenaleyh bu ilke ihtilatın temel unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her iki ayeti yorumlayan Karşlı, erkeklerdense kadınlara daha fazla sorumluluk yüklediğini, kadının erkeği etkileme gücünün daha fazla olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca konuyu kadının tabiatı itibarıyla gösteriş ve süslenmeye daha yatkın olmasıyla da izah etmektedir (Karşlı, 1999: 127; Hökelekli, 1993: 22; Mutahhari, 1987: 65).

İhtilata cevaz vermeyenler, bakışların haram olduğu düşüncesinden hareket etmektedirler. İbn Kesir, tefsirinde, bu konuda iki görüşün olduğunu söyler. Bunlardan birincisi çoğunluğa ait olan görüştür ki, cumhura göre kadın olsun erkek olsun bakışlar haramdır. İkinci görüş ise cinsel heveslere meyletmeden herhangi bir maslahat dolayısıyla karşı cinse bakmanın caiz olduğu şeklindedir (İbn Kesir, 1983: VI, 46).

Bu konuda Cessas ayette istisna edilen yüz ve ellere bakmanın caiz olduğunu söyler (Cessas, 199: V, 177; Alusi, 1914: X, 207-8). Süleyman Ateş ise tefsirinde bakışlarda, cinselliğe yönelik olmaması şartıyla bir sakınca görmemektedir (Ateş, 1998: VI, 184).

Süleyman Ateş gibi ihtilata cevaz verenler meseleyi daha ziyade "cinselliğe olan meyil" ekseninde yorumlamaktadırlar. Onlara göre cinselliğe götürmeyen normal bir bakışta problem yoktur. Buna mukabil bakışların haram olduğunu ifade eden âlimler ise böyle bir ihtimalin her zaman mevcut olacağını, ayrıca harama giden yolun bakmaktan geçtiğini ifade ile bakışların mutlaka çevrilmesini gerekli görmekteyiz.

İhtilat çerçevesinde ele alınan bir diğer konu da ses, bilhassa kadının sesidir. Kimileri kadının sesinin haram olduğu ve konuşulması gerekiyorsa, kısılması gerektiğini söylemektedirler. Buna karşı diğer âlimler ise kadının sesinin avret olmadığını, işveli ve tahrik edici olmadıktan sonra normal olduğunu savunmaktadırlar.

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'de "... işveli konuşmayın; aksi halde kalbinde hastalık bulunanlar sizden bir şey umabilirler. Sözü eğip bükmeden uygun bir üslupla söyleyin" (el- Ahzab, 33/32) buyrulmaktadır.

Ayetin yorumunda başlıca şu görüşler ortaya çıkmıştır. İlk anlayış kadınların konuşmalarının harama götüreceğinden hareketle konuşmanın ve dolayısıyla sesin haram olduğudur. İkinci görüş ise konuşmanın değil, konuşma tavrının işveli olması

halinde haram olduğu son görüş ise konuşmanın içeriğinin münker olması halinde haram olduğudur (Alusi, 1914: XXII, 9; el- Hazin, "t.y.": III, 490; Razi, 1990: XV, 180).

Cessas kadının sesinin namahrem erkekler tarafından duyulmasının haram olduğunu söylemektedir (Cessas, 199: v, 177). Şüphesiz Cessas bu hükme fitne ihtimalinin "ses" de daha fazla olduğundan hareketle varmıştır.

Süleyman Ateş ise diğer ayetlere verdiği manalara paralel olarak bu konuda kadın sesinin haram olduğuna dair hiçbir nass'ın bulunmadığını söylemekle beraber, zaten kadın-erkek ilişkisinde esas olanın ağır başlılık ve edep olduğunu söylemektedir (Ateş, 1998: VII, 162; Atay, 1997: 76). Ayrıca Süleyman Ateş kadınlarla perde arkasından konuşulması hükmünü, onların farklı bir halde yakalanmalarına yönelik olduğunu vurgulamaktadır.

Netice olarak denilebilir ki, İslam sadece kadın-erkek ilişkilerinde değil, aynı cinsler arasında da konuşurken, maruf konuşmayı emretmektedir. İyiliği emretmek, maruf konuşmak, hakkı ve sabrı tavsiye etmek İslam'ın koymuş olduğu temel esaslardır. Kadın ile erkeklerin konuşmaları, cinsel içerikli olmadan ve normal bir ses tonuyla olmak şartıyla caizdir; dahası zarurettir. Bu türlü bir yasaklama, toplumsal bir yabancılaşmayı doğururken hiçbir ölçü belirlemeden serbest bırakmak da yozlaşmayı doğurur. Yabancılaşmada, yozlaşma da İslam'ın ruhuna aykırıdır. Kaldı ki ayetler yabancı kadın ve erkeklerin normal bir üslupla konuşmalarını yasaklamamaktadır.

### Değerlendirme ve Sonuç

Bilhassa son zamanlarda, İslam hukuku tatbikine yöneltelen eleştirilerin başında gelen ihtilat konusunda yapılan yorumları vermeye çalıştık. Ortaya çıkan tablo "klasik dönem diye adlandırabileceğimiz zaman diliminde –ki bununla sanayileşme öncesi zaman dilimini kastediyoruz– âlimler kadının aleyhinde olacak tarzda yorum ve teşri faaliyetinde bulunmuşlardır. Adı geçen zaman dilimindeki âlimlerin çıkış noktası kısmen erkek egemen toplum yapısına sahip olmalarına ve kadınların modern zamanlarda olduğu kadar toplumsal alanda yer almamalarına ya da alamamalarına bağlıdır.

Alim ya da müçtehit kendisini yetiştiren çevrenin kültürel alt yapısıyla düşünür. Bulduğu toplumdan şu ya da bu oranda etkilenir. Kapalı toplum anlayışının hakim olduğu, sosyal alanda kadınların fazla etkili olmadığı bir dönemde, kadın konusunda bilhassa ihtilat hakkında yapılan yorumları bu bağlamda anlamak ve değerlendirmek mümkündür. Ancak bugün artık toplum değişmiş, insanların düşünce alt yapıları o günün insanlarından farklılaşmıştır. Binaenaleyh geçmişin kalıplarını aynen taşıyarak günümüzün problemlerini çözmek her zaman mümkün olmamaktadır. Bundan dolayı yeni yorumlara ihtiyaç olduğu açıktır.

İhtilat çerçevesinde, ona cevaz vermeyen âlimlerin düşüncelerinin dikkate alınması modern zamanlarda yabancılaşmayı doğurabilir. Buna karşılık hiçbir stabilite belirlemeden kadın-erkek ilişkilerini serbest bırakmak, dinen uygun olmayan bir yozlaşmaya yol açabilir. Dolayısıyla bu iki anlayış arasında dengeli, aşırılıklardan uzak bir yolun izlenmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Bu noktadan hareketle ihtilat problemine dair aşağıdaki tespitleri yapmak mümkündür.

a) İslam dini hayatın her safhasını -temel kurallarla da olsa- düzenlediği gibi kadın-erkek ilişkilerine de belli sınırlar koymuştur. Batı toplumlarında hakim olan kadın-erkek ilişkilerindeki serbestlik İslam toplumları için söz konusu olamaz.

b) Günümüz toplumunda ihtilatın bir ruhsat olmaktan öte, belli kurallara riayet edilmek şartıyla bir gereklilik olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Zira İslam'ın kadımla ilgili ortaya koyduğu hükümler incelendiğinde, kadını sosyal hayatın dışına itmek değil, aksine belli kurallar dâhilinde kadını sosyalleştirme hedefine yönelik belirlemelerin olduğu görülür. Bu tespit kadın erkek dünyasının, birbirinden bağımsız ayrı dünyalar değil, birbirini tamamlayan ve sosyal dayanışma içinde olması gereken bir dünya olduğunu ortaya koyar.

c) İhtilatın caiz olmadığı görüşünü benimsemenin, beraberinde toplumsal bir yabancılaşmayı getireceği düşünülmelidir.

d) İhtilatın caiz olduğu düşüncesi sınırsız olarak değil, bizzat Kur'ân ve Sünnetin beyan ettikleri şartlar ile kabul edilmelidir. Kısaca bunlar:

- Tesettür
- Her iki tarafın "maruf" konuşması
- Cinsi temayülden uzak olmaları
- Konuşurken edalı, sözü eğip bükerek değil, sakın ve ağır başlı bir tavır takınmalarıdır.

e) İhtilata cevaz verme düşüncesi beraberinde ciddi bir eğitimin ta çocukluktan itibaren verilmesini gerekli kılmaktadır. Erkek egemen toplumlarda bilhassa erkeklerde var olan kadını cinsel bir obje olarak görme düşüncesi eğitim ve öğretimle en aza indirgenmelidir.

f) Kadın-erkek dünyasının geçirgensiz duvarlara örülü olduğu anlayışından kaynaklanan, kadını fitne unsuru olarak görme ve bunun neticesinde kadını toplumdaki tecrit etme gibi davranış şekilleri Kur'ân ve Sünnetin öğretileri doğrultusunda yeniden ele alınmalıdır.

g) İhtilatın hiçbir şekilde caiz olmadığı kanaatinde olan alimlerin görüşlerinin şüphesiz bir değer taşıdığı gözden uzak tutulmamakla beraber sanayileşmeyle birlikte yapılan yorumların karşısında anlam ve değer kaybına uğradıkları da gözlerden uzak tutulmamalıdır.

Netice olarak İslam'ın gerek örtünme ve gerekse ihtilat çerçevesinde koymuş olduğu hükümler kadının toplumdaki soyutlanmasına değil, bilakis onun şahsiyetiyle toplumsallaşması ve özgülleştirilmesi amacına matuftur. Bu husus ihtilat çerçevesinde her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.



**Kaynakça**

- Ahmet b. Hanbel (t.y.). Ahkamu'n-Nisa. Beyrut.
- Akdemir, S. (1991). "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın". İslami Araştırmalar, V/7, 260-270.
- Aktan, H. (1996). İslam'a Göre Kadının Sosyal Aktivitesi. Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Alusi, Şihabuddin, es-Seyyid Mahmud (1914). Ruhu'l-Meânî. Beyrut: Darü'l-Fikr.
- Atay, H. (1997). Kur'an'a Göre Araştırmalar. Ankara: Atay Yayınları.
- Ateş, S. (1998). Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- el-Aynî, Bedrüddin Mahmud b. Ahmed, (1982). Umdetu'l-Karî fi şerhi-Sahihî'l-Buhari. Mısır: el-Amire.
- Beşer, F. (1993). Fıkıh Penceresinden Sosyal Hayatımız İstanbul: Nur Yayınları.
- Beydavi, Abdullah b. Ömer b. Muhammed (1998). Envaru't-Tenzil ve Esratu't-Tevil. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- el-Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (1991). Sahihî'l-Buhari. Beyrut: Daru'l-Fikr.
- Caporal, Bernard (1982). Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını. Çev. Ercan Eyüboğlu, Ankara.
- el-Cessas, Ebubekir Ahmed b. Ali er-Razi (1992). Ahkamu'l-Kur'an. Beyrut: Daru İhya-i Turasi'l-Arabi.
- Çubukçu, Asri (1987). İslam Medeniyeti ve Kurumlar Tarihi (Basılmamış Ders Notları). Erzurum.
- Fadlallah, Muhammed (1997). İslami Açından Kadın Sorunu. Trc.: Ali Kaya, İstanbul: Şura Yayınları.
- İbn Hacer, (1996). Fethu'l-Bârî. Beyrut.
- Hatiboğlu, Mehmet Said (2000). "Kadına Dinin Verdiğini Fazla Bulanlar". İslamiyat. Ankara.
- el-Hazin, Muhammed Alaaddin Ali b. Muhammed (t.y.). Lubabu't-Te'vil fi Meani't-Tenzil. Beyrut: Daru'l-Fikr.
- Hökelekli, Hayati (1993). "Cinsiyet". Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul.
- el-Hudari, Muhammed (1969). Usulu'l-Fikh. Mısır: Mektebetü't-Ticariye.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir (t.y.). Tefsiru'l-Tahrir ve't-Tahvir. Tunus: Daru't-Turasiyye.
- İbn Kesir (1983). Hadisler Kur'an-ı Kerim Tefsiri. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Manzur (1990). Lisanü'l-Arab. Beyrut: Daru İhya-i Turasi'l-Arabi.

- İbnü'l-Arabi (t.y.). Ahkamu'l-Kur'ân. Beyrut: Daru'l-Marife.
- Karaman, Hayrettin (1997). "Günümüzde Müslüman Kadının Problemi". Sosyal Hayatta Kadın İçinde. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Karaman, Hayrettin (1991). "Kadının Şahitliği, Örtünmesi, Kamu Görevi". İslami Araştırmalar, V(4).
- Karslı, İbrahim(1999). Kur'ân'ın Tefsirinde Sosyo-Kültürel Çevrenin Rolü (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Muhammed Muhyiddin Abdullah (1984). el-Ahvalu's-Şahsiyye fi Şeriatü'l-İslamiyye. Lübnan: Daru'l-Arabi.
- Mustafa Sabri Efendi (1990). Kadınlı İlgili Görüşüm. Çev.: Mustafa Yılmaz, Konya: Esra Yayınları.
- Mutahhari, Ayetullah Şehit (1987). Hicab. Trc. Salih Faik, İstanbul: Dünya Yayınları.
- Müslim (1992). el-Camiu's-Sahih. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- en-Nevevî, Muhyiddin Yahyâ b. Seref Ebî Zekeriyâ (1315). el-Minhâc. Mısır: el-Matbaatu'l-Yemeniyye.
- Öztürk, Yaşar Nuri (1997). Kur'ân'daki İslam. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- er-Razi, Fahreddin (1990). et-Tefsiru'l-Kebir. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Sa'di, Ebu Ceyb (1988). el-Kamusu'l-Fıkh. Dimeşk: Daru'l-Fikr.
- Sabuni, Muhammed Ali (1980). Revaiu'l-Beyan Tefiri Ayatü'l-Kur'ân. Dimeşk: Mektebetü'l-Gazali.
- Şafak, Ali (1992). Hukuk Terimleri Sözlüğü. Ankara: Rehber Yayınları.
- Şemsettin Sami (1996). Kadınlar. Haz.: İsmail Doğan, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Şimşek, Said (1993). Günümüz Tefsir Problemleri. (Basılmamış Ders Notları). Konya: et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (1988). Camiu'l-Beyan an-Tevili'l-Ayi'l-Kur'ân. Beyrut: Daru'l-Fikr.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa (t.y.). Sünen. İstanbul: elMektebetü'l-İslâmiyye,
- Zeydan, Abdulkерim (1993). el-Mufassal fi Ahkami'l-Mer'e. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.